

פרק יב / ברוריה בן-דוד (וייס)

נמצא האיש אשר לא חת מלהוכיח את דוד על עוונו.

מי היה האיש?

נתן הנביא שבא בשליחות ה'.

באיזו דרך בחר?

בדרך של משל.

מה היתרון שבמשל?

המשל מצודד את אופן השומע בתוכנו הסיפורי. כוחו גדול כדבר תוכחה ולימוד לקח בכך שאינו מעורר מיד התנגדות המאזין לו, שמבין שהוא עצמו נושא המשל רק לאחר שהוא מטמיע את משמעותו.

במקרה של דוד נתן סיפר את סיפורו כמעשה שהיה, וביקש לשמוע דעתו של דוד.

מה הייתה מטרת המשל?

לגרום לדוד שיחרוץ בעצמו את משפטו.

המשל: שני אנשים היו בעיר אחת, אחד עשיר ואחד רש. לעשיר היה צאן ובקר הרבה מאד ולעני אין כלום מלבד כבשה אחת קטנה אשר קנה. לא זו בלבד שסיפק את כל צרכיה, אלא גם התייחס אליה בחיבה מיוחדת. "ותגדל עמו ועם בניו יחדו, מפתו תאכל ומכסו תשתה, (שותה המשקה שבעליה שותה, ויכול להיות שהכוונה לכך שבעליה של הכבשה שותה איתה מאותה כוס, כי לעני אין הרבה כלים בבית) ובחיקו תשכב, ותהי לו כבת" (פס' ג). ויבוא אורח לאיש העשיר. העשיר מרוב קמצנות חס על רכושו ולא לקח מצאנו ובקרו להכין לסעודה בעד האורח. נהגו לשחוט בעד האורח גדי עיזים (שופ' ו יט ; יג טו), או עגל (שמ"א כח כד) או כבשה. העשיר לקח את כבשת הרש שחטה והתקינה לסעודת אורחו.

דוד התמלא חמה על העשיר שגזל את כבשת הרש, ומיד הוא חרץ עליו משפט מוות "חזי ה' כי בן מות האיש העשה זאת, ואת הכבשה ישלם ארבעתים, עקב אשר עשה את הדבר הזה, ועל אשר לא חמל" (פס' ה ו). כלומר: אכזר כזה ראוי להיענש בעונש מוות ולשלם פי ארבעה, על שלא חמל על רכושו העני, כדין גונב שה וטובחו : "כי יגנב איש שור או שה, וטבחו או מכרו, חמשה בקר ישלם תחת השור, וארבע צאן תחת השה" (שמ' כא לז).

ומה נודע לדוד?

"אתה האיש", אתה בעצמך הנך האכזר והרשע. (לדוד היו הרבה נשים ככתוב "ויקח דוד עוד פלגשים ונשים מירושלם אחרי באו מחברון" ה , יג). לקחת את אשתו היחידה של אוריה החתי. אתה בעצמך חרצת את משפטך "בן מות האיש ואת הכבשה ישלם ארבעתים" פירשו חז"ל כי אכן לקה ב"ארבעתים", במות הילד בנה הראשון של בת-שבע, אמנון, תמר ואבשלום (יומא כב ע"ב). ורלב"ג מנה את אדוניה (שהומת בראשית ימי שלמה) והוציא את תמר כי לא נודע כיצד מתה. (אמנם הכתוב מדמה אונס לרצח דב' כב כו).

"אנכי משחתיך למלך על ישראל ואנכי הצלתיך מיד שאול, ואתנה לך את בית אדניך ואת נשי אדניך בחיקך". נתן הנביא מדגיש ומפרט בדבריו את גודל כפיות הטובה של דוד ביחס לחסדי ה'. דוד קיבל את כל אשר היה לשאול. באותם הימים מלך בן למשפחה אחרת יורש את נשות המלך שקדם לו. אם הבן הוא היורש הוא נוהג כבוד בנשות אביו. נתן רומז למעשה אבנר בן נר שלקח את רצפה בת-איה.

נתן ממשיך בתיאור ירושת רוב אושרו החומרי של דוד... "ואתנה לך את בית ישראל ויהודה ואם מעט ואספה לך כהנה וכהנה" (פס' ז ח). ואם כל מה שנתתי לך נראה בעיניך מעט, היה ביכולתי לתת לך עוד כהנה וכהנה. "מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע בעיניו? את אוריה החתי הכית בחרב ואת אשתו לקחת לך לאשה, ואתו הרגת בחרב בני עמון. ועתה לא תסור חרב מביתך עד עולם, עקב כי בזתני ותקח את אשת אוריה החתי להיות לך לאשה" (פס' ט י). כלומר: בני ביתך ייפלו איש בחרב רעהו, ואכן עוד בימי חייו נרצחו שניים מבניו. אמנון נרצח ע"י אבשלום אחיו בערמה (יג כח-כט) ואבשלום נהרג בידי יואב שר הצבא של דוד (יח טו) ואדניה נהרג ע"י שלמה (מל"ב ב כה).

בגלל חומרת החטא אומר הנביא לדוד: עושה הרעה יהיו מאנשי ביתך. נתן ניבא לדוד על מרידת אבשלום (פרקים טו-יח). אתה דוד לקחת את אשת אוריה החתי, לכן "לקחתי את נשיך לעיניך ונתתי לרעיך". (פס' יא). רמז למעשה אבשלום אשר נהג בפילגשי אביו כאילו היו נשותיו ועשה זאת לעיני השמש (פרק טז פס' כב). דוד לא ראה בעיניו את מעשה אבשלום כי לא היה אז בירושלים. כתוב: "לקחתי את נשיך לעיניך", וכיוון שהדבר נעשה בפרהסיה לעיני כל ישראל (טז כב) מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה לעיניו. והרי אבשלום עשה המעשה וכתוב "ונתתי לרעיך" רד"ק פירש אין לאדם אוהב יותר מבנו.

"כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדבר הזה נגד כל ישראל ונגד השמש" (פס' יב). מכאן סמכו חז"ל: כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי" (מ' אבות ד, ד). דוד חטא אבל ידע את דרך התשובה, והודה על חטאו. הוא שמע את התוכחה המרה ואמר: "חטאתי לה". הוא לא ביקש תירוץ ואמתלות להצדיק חטאו. הדברים יצאו מעומק לבו השבור.

הופעתו של נתן לפני דוד ותוכחתו הקשה באה ללמדנו שהמקובל בחצרותיהם של מלכים אחרים לא היה מקובל בישראל. בעמים אחרים לא היה מהין איש לפצות פה נגד המלך ולהוכיחו על חטא, אבל בישראל לא נמנע הנביא מלהטיח דברי אשמה קשים באוזני המלך. מלך עכומ"י היה מצווה להרוג עז פנים שהיה מוכיחו על מעשיו, ואילו דוד כבש פניו בקרקע, שמע דברי מוסר והודה כי חטא.

תפילת וידוי וחרטה של דוד המביעה את שברון לבו אחרי שהוכיחו נתן הנביא על מעשה בת-שבע מופיעה בפרק נא בתהילים. נקרא את פרק נא בתהילים.

בפסוקים ג-ו מביע דוד רגשי חרטה ומבקש סליחה.

בפסוקים יב-טו דוד מבקש מה' לא רק שייסלח לו ויטהר אותו מפשעו, אלא שיעזור לו לעמוד בפני היצר המסיתו לחטא. הוא מבקש מה' ברא לי לב חדש לבל אחטא עוד "ורוח נדיבה תסמכני". עזור לי שאתנהג תמיד בנדיבות.

גם בנפול אדם אל תהום החטא מלמדת אותנו התורה שחרטה וידוי, לב שבור וחזרה בתשובה, כפי שעשה דוד יש בכוחם לתת לאדם סיכוי מחודש ללכת בדרך הישרה בעיני ה' וייסלח לו.

בפסוק יט כתוב : "לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה". ואכן נתן מבשר לדוד כי בגלל הווידוי מעומק לבו לא ימיתהו ה', אבל החטא לא יישאר בכל זאת בלי עונש. בעצם חייב המלך מיתה כדין רוצח, אלא שה' מרחם עליו וחומל על החוזרים בתשובה שלמה מדרכם הרעה ולכן בטלה גזרת המוות, אבל העונש הנוסף שחרץ לאותו עשיר לא יבוטל "ואת הכבשה ישלם ארבעתים".

האם קיים דוד את דברי תפלתו?

מאז השתדל דוד להיות כל ימי חייו טוב וישר והתנהג ברוח נדיבה. הוא מסמל את אידאל המלכות בישראל.

רד"ק מסביר את הפסוק "אפס כי נאץ נאצת את איבי ה' בדבר הזה" הכוונה נתת פתחון פה לשונאי ישראל שנעשה בישראל דבר רע כזה, "גם הבן הילוד לך מות יומת" (פס' יד).

כיצד התקיים העונש?

הילד שילדה בת-שבע לדוד חלה במחלה אנושה, אף על פי שניבא לו נתן הנביא שהילד ימות, סבר דוד ששערי רחמים וחנינה לא ננעלו כפי שכתוב בפס' כב : "כי אמרתי מי יודע יחנני ה' וחי הילד", כפי שגזרה שנגזרה על חזקיהו התבטלה ע"י תפלתו ובכיתו (מ"ב כ ; יש' לח). דוד צם והתפלל כל היום כנראה לפני ארון האלוקים לעורר רחמי שמים, וכשבא אל ביתו ללון בילה כל הלילה בשכיבה על הארץ, וכן עשה כל שבעת ימי מחלתו של הילד. "ויקמו זקני ביתו" הממונים על ניהול הבית. כמו שכתוב בבר' כד ב : "ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המשל בכל אשר לו" (בר' כד ב). עבדיו הנכבדים ביותר ניסו להקימו מן הארץ ולא רצה ולא אכל אתם אפילו ארוחה קלה. "ולא ברא אתם לחם". בפרק ג פס' לה כתוב : "ויבא כל העם להברות את דוד לחם". הכוונה לסעודה שמאכילים את האבל אחרי הקבורה. בלשון חז"ל נקראת הסעודה "סעודת הבראה". בפרק יג פס' ה כתוב : "ותברני לחם". ותאכלני הכוונה לאכילה ראשונה אחרי צום.

ביום השביעי למחלתו הילד מת. וייראו עבדי דוד להגיד לו כי מת הילד, כי חששו שיחבל בעצמו מחמת צער, כשראה דוד כי עבדיו מדברים ביניהם בלחש הבין כי הילד מת. "ויאמר דוד אל עבדיו: המת הילד? ויאמרו מת" (פס' יט).

כיצד הגיב דוד לשמע הבשורה?

"ויקם דוד מהארץ וירחץ ויסך ויחלף שמלתו ויבא בית ה' וישתחו, ויבא אל ביתו, וישאל וישימו לו לחם ויאכל" (פס' כ). דוד משח בשרו בשמן, החליף בגדיו, וכששב לביתו מבית ה' ביקש שייתנו לו לאכול.

על מה התפלאו עבדיו?

כשהילד היה בחיים הוא צם ובכה, וכאשר הילד מת הוא אוכל כאילו אינו אבל.

מה ענה להם דוד?

הצום והבכי לא היו ביטוי לדאגה וצער בלבד, אלא בעיקר תפילה ותחנונים לרפואת הילד. "כי אמרתי מי יודע יחנני ה' וחי הילד" (פס' כב). חשבתי שע"י תפילה ותחנונים ימחל לי ה' על העוון, כנאמר בפתיחה למזמור נא בתהילים "חנני אלקים כחסדך כרב רחמך מחה פשעי". עכשיו כשבני מת בשביל מה אצום. האם אוכל להשיבו עוד? הוא לא ישוב אלי. בבוא יומי, כשאמות. אני אלך אליו.

לאחר מות הילד נולד לדוד ובת-שבע בן, ה' אמר לדוד שייוולד לו בן ושלמה יהיה שמו. "הנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה והניחותי לו מכל אויביו מסביב, כי שלמה יהיה שמו, ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו".
שלמה מלשון שלום, על פי דבר ה' לדוד, כי שלום ייתן ה' על ישראל בימיו.
ה' שלח את נתן הנביא לבשר לדוד את הולדת הבן, וקרא את שמו ידידיה לאות כי ה' אהבו, הילד הוא ידיד ה', אהוב ה'. יכול להיות שיש בשם זה רמז שהוא עתיד לבנות את בית ה'.
לפי הפסוק "לבנימן אמר ידיד ה' ישכן לבטח עליו" (דב' לג יב). המקדש בחלקו של בנימין, ומכיוון שהשכינה שורה אצלו קורא לו ידיד ה'.

יואב חידש את ההתקפה על רבת-עמון והזמין את דוד למקום המערכה להשלים את כיבוש העיר. "וישלח יואב מלאכים אל דוד ויאמר : נלחמתי ברבה גם לכדתי את עיר המים" (פס' כז).
רבת עמון יושבת ליד מקורות היבוק. יכול להיות שיואב התכוון לרובע העיר שבו נמצאו מעיינות, או בארות אשר ספקו מים לעיר. לאחר שנלכדו חלקי העיר החשובים ביותר הובטח למעשה כיבוש העיר כולה.

מדוע הזמין יואב את דוד להשלים את המערכה?

כי הוא רצה שהניצחון יקרא על שמו של דוד. הוא ויתר על כבודו למען דוד. מעשה זה מעיד עד כמה יואב היה נאמן לדוד ומקנא לכבודו.

דוד אסף את כל העם, הכוונה לעם המלחמה "וילך רבתה וילחם בה וילכדה" (פס' כט).
דוד לקח את עטרת מלך בני עמון להראות כי בטלה מלכות בני עמון. משקל העטרה ככר זהב שהיא שלושת אלפים שקל (שמ' לח כה-כו), ובה אבן יקרה (דה"א כ ב). "ותהי על ראש דוד". אין להבין כמשמעם את הביטויים מעל ראשו, אלא הכוונה למקום במרום כסא המלוכה, המכוון כנגד ראש המלך היושב עליו, כי הכתר היה כבד מאוד וניתן להרכיבו על הראש זמן מועט בלבד.

"ושלל העיר הוציא הרבה מאד, ואת העם אשר בה הוציא וישם במגרה ובחרצי הברזל ובמגזרת הברזל, והעביר אותם במלבן, וכן יעשה לכל ערי בני עמון" (פס' לא).
יש הסוברים כי דוד העניש את בני עמון בעונשים כבדים ואכזריים על שביזו את שלווחיו והעטו עליהם קלון תחת הכבוד שעשה למלכם וגם כדי להרתיע את אויבי ישראל.
יש מפרשים שדוד העביד את העמונים בעבודה קשה ב"חריצי ברזל", כלי דיש מלוחות עץ ושיני ברזל בו, וב"מגזרות ברזל" קרדומים שבהם חוטבים עצים.

לאחר מכן, נוצרו יחסים תקינים בין ישראל לבין בני עמון (יז, כז ; מ"א יד, כא).
נעמה העמונית שנשאה לשלמה הייתה בת שושלת המלוכה בעמון. יש הסוברים שהייתה נכדתו של חנון בן נחש מלך בני עמון פרק י'. מפרק יז פס' כז משתמע ששבי בן נחש מרבת עמון נמנה עם ידידי דוד, וכנראה שדוד הוא שהשיאה לשלמה.
חז"ל הפליגו בשבחיה של נעמה ודברו עליה ועל רות המואביה בנשימה אחת.

דוד וכל העם שבו לירושלים.

ניבים

כבשת הרש (פסוק ד).

הוראתו: רכושו היחיד של איש עני.

בן מוות האיש העושה זאת (פס' ה).

הוראתו: איש זה דינו מוות.

עבודה בכתב

- 1) מדוע לדעתכם השתמש נתן הנביא במשל?
- 2) כתבו את משל יותם ואת הנמשל?
- 3) מה יהיה עונשו של דוד?
- 4) כיצד הגיב דוד על התוכחה המרה?
- 5) חלק מהעונש התגשם כבר בפרקנו. כיצד?
- 6) מה אנו למדים על יואב לפי פרקנו?

7) כתבו בלשון הספר:

- א) אורח.
- ב) עני.
- ג) חס על רכושו.
- ד) פי ארבעה.
- ה) עברת על מצוות ה'!
- ו) אבל
- ז) היכה.
- ח) חלה במחלה אנושה.
- ט) לא רצה.
- י) לא אכל.

8) התכירוני? מי אני?

- א) הוכחתי את דוד.
- ב) ביזיתי את דבר ה'!
- ג) גרמתי למות אוריה החתי.
- ד) בני חלה במחלה אנושה.
- ה) שני שמות לי אחד מהם ידידיה.
- ו) קנאתי לכבודו של דוד.